

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ СТАРШОКЛАСНИКАМ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Щуцька О. І.

заступник директора з навчальної роботи
**Теребовлянський навчально-реабілітаційний
центр м. Теребовля, Тернопільська область,
Україна**

Сучасна методика викладання української літератури науковцями розглядається як наукова дисципліна, що містить психолого-педагогічні засади роботи вчителя – літератора і рекомендації:

- як організувати ознайомлення школяра з художнім текстом;
- який літературний та літературознавчий матеріал викладати в школі;
- які дидактичні шляхи обирати для формування в учня з особливими освітніми потребами (ООП) літературознавчих знань з урахуванням особливостей особис- тісного розуміння художнього тексту.

В полі зору методики української літератури є й інноваційні чинники уроку, які вибудовуються на гуманістичній парадигмі діалогізму. Філософські засади цього питання у сучасній сурдопедагогіці соціокультурного напрямку розкрила на прикладі феномену глухоти українська дослідниця Кульбіда С. В. [1, с. 181-182]. Відмітимо, що головні риси цього аспекту співпадають з теорією вікової психології – проекту- ються на старшокласника з ООП як читача.

Звертаючи увагу на науковий ресурс, сучасне гуманітарне знання все більше наближається до мови, лінгвістичні поняття набувають нових значень, стають науковими термінами в галузях інших наук та методик зокрема. Поняття «діалог» широко використовується в педагогіці та літературознавстві як одне із засадничих при тлумаченні процесу навчання і опануванні творів різних обсягів. Тому цілком доречно, що у методиці викладання мови, літератури, діалогізм розглядається як один із характерних принципів викладання літератури в середній школі.

Дотримання і врахування цього сучасного принципу – потреба сьогодення, рівень методики має відповідати сучасному рівневі спеціальної педагогіки та літературознавства.

Діалог тлумачиться в аспектах:

- спілкування «учень – художній текст», «учитель – учень», «суб'єкт-суб'єкт»;
- застосування двох мов (словесної і жестової для глухих учнів) «двомовність» тощо [2, с. 80];
- явища інтертекстуальності у практиці авторського викладання;
- врахування і усвідомлення історичного контексту при вивченні твору, який пов'язаний з подіями історичної доби, літературною традицією, науковими теоріями [3, с. 481].

Діалог підтримується і конкретизується у класі при вивченні конкретної теми низкою проблемних запитань. Визначаються такі види проблемних запитань, кожний з яких ілюструється прикладом.

1. Учні отримують запитання, для відповіді на яке у них відсутня інформація.

Вони повинні звернутися до книги, прочитати певний матеріал, який стане джерелом відповіді.

2. Ставиться і конкретизується проблема, для розв'язання якої потрібно застосувати поступовий алгоритм мовно-мислительної діяльності.

3. Уточнюється складне питання з літературознавчого аналізу тексту, відповіді на яке можна лише за допомогою застосування літературного інструментарію та проникнення в підтекст твору.

4. На питання можна відповісти по-різному, учень обирає один з варіантів відповіді, здійснюючи власний вибір.

Доречно додати, що проблемне питання вимагає уваги до деталей тексту – психологічних, філософських, історичних, соціальних, мистецьких: відповідь може бути через тлумачення деталі, яка не відіграє значної ролі в розвитку подій (в епосі та драмі) чи в перебігу почуттів і думок (у ліриці), проте ховає значний підтекст, що виявляється через зіставлення (порівняння, уточнення) частини й цілого.

Наприклад, сучасним науковцем Є. Пасічником вводиться класифікація проблемних ситуацій:

1) необхідно знайти паралель – смислову, емоційну, естетичну – до явища, розкритого у творі, що вивчається на уроці;

2) зіставити твердження з художнього тексту з типовими позиціями сучасників і особистісною оцінкою.

Хочемо навести коротку характеристику двох інноваційних уроків.

Інноваційним є «урок – психологічне дослідження». Методика його вивчення учнями з особливими освітніми потребами вимагає застосування таких специфічних прийомів поетики психологізму, як:

- називання психічного стану героя (пряма авторська характеристика, характеристика одним з персонажів);

- опис зовнішніх виявів психічного стану (психологічний портрет, психологічний пейзаж, психологічний інтер'єр, особливості мовлення, психологічна деталь);

- опосередкований вияв психічного стану героя (видіння і марення, сні, помилки);

- пряме зображення перебігу процесів внутрішнього життя героя (внутрішній монолог, діалог із самим собою, психологічний самоаналіз, плин свідомості, невласне-пряма мова);

- авторський психологічний аналіз, психологічний підтекст).

Урок – філософське дослідження як тип сучасного уроку з літератури в старшій школі спрямований на формування в учня з ООП високого інтегрованого рівня гуманітарного мислення. Кожна людина повинна мати змогу філософувати. Висловлення свого ставлення є вільним, у тому сенсі свободи, що означає постійний вибір власної позиції у відношенні до подій у житті, світі, до процесу особистісного зростання у соціумі [4, с. 30]. Це рефлексія старшокласника на здобутий досвід погляд на героя твору не з боку, а з середини, вміння стати на його місце, дивитися на події очима героя, пережити разом з ним подію, відчувати те, що відчуває герой, осмислити пережите.

До прикладу, на уроках про творчість Григорія Сковороди, література й філософія завжди йдуть поруч. При вивченні творчості інших письменників успішно застосовуємо мудрі ідеї «філософії серця» Григорія Савича, як засади для роздумів, як орієнтири для наслідування. Результатом філософування має стати не знання, а життя людини, її вчинки, так думав Григорій Сковорода, і так він жив.

Сковородинські ідеї «рівної нерівності», «сродної праці», щастя, чистої совісті, серця «старого» і серця «совершенного» та інші можна сміливо використовувати як поштовх до філософського дослідження художнього твору старшокласниками з ООП.

Для організації таких уроків філософського дослідження необхідне докладне знайомство вчителя, а з його допомогою й учнів, з певною філософською думкою конкретного мислителя, яка є близькою художньому тексту українського автора, що вивчається. Старшокласники не ототожнюють філософське поняття і художнє явище, а розуміють літературу через філософію. Саме на такому методичному шляху вони усвідомлюють єдність гуманітарного пізнання світу і людини в ньому, неповторність мистецького образу.

На основі таких підходів кожна молода людина створить зрештою свою філософію існування, яка допоможе їй усвідомлено зробити в подальшому і вибір життєвого шляху.

Таким чином, сучасні дослідження і методика української літератури визначає діалог як характерний принцип викладання літератури, тлумачиться його суть через призму застосування інноваційних двох уроків (урок – психологічне дослідження, урок – філософське дослідження), які можна впроваджувати і у методику спеціального вивчення літератури для старшокласників глухих та старшокласників з мовленнєвими порушеннями, враховуючи специфіку їхнього навчання.

Література:

1. Кульбіда С. В. (2012) *Філософські підходи теоретико-методологічної бази спеціальної освіти: джерела розвитку нечуючої особистості* / С. В. Кульбіда // *Жестова мова й сучасність: збірник наукових праць*. – 2012. – Вип. 7. – С. 175–196. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/1983>
2. Ткаченко К. О., Кульбіда С. В. (2013) *Організаційно-методичні умови діяльності кабінету УЖМ у загальноосвітніх спеціальних закладах для нечуючих учнів: Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць: Вип. 4. Частина 4*. – Кіровоград, Імекс-ЛТД, 2013. – С. 72–84. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/707200/>
3. Щуцька, О. І., Кацан, М. І. (2017) *Здобутки сучасної сурдопедагогіки на прикладі навчально-реабілітаційного центру*. О. Щуцька, М. Кацан. – *Молодь в умовах нової соціальної перспективи: Зб. наук. праць*. – Вип. 16. – Київ, 18 травня 2017 року. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова. С. 477–488. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/707201/>
4. Kulbida S. (2017) *The Steps Ukrainian science in the Study and popularization the Ukrainian Sign Language* / S. Kulbida / *Issues of upbringing and teaching in the context of modern conditions of objective complication of the person's social adaptation processes*. – *Peer-reviewed materials digest (collective monograph) published following the results of the CXXXVIII International Research and Practice Conference and I stage of the Championship in Psychology and Educational sciences (London, February 9–15, 2017)*. – S. 26–28. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/706729/>